

Ver. nummer

1989

nr 1

12^e fig 1

"Kroniëck"

3,50

34

Oudheidkundige kring Voorst

12e Jaargang nr. 1

Bestuur:

Voorzitter : G. Panhuis, v.d. Duyn van Maesdamstraat 71, Twello, 05712 -
71880

Secretaris : L. Sevenster, Schadewijkpad 11, Twello, 05712 - 72037

Penningmeester: A.J. Bessels, Enkweg 9a, Posterenk

Leden : H.J. ten Hove, Tuinstraat 24, Voorst

A.H. Rengersen, Zeedijk 33, Nijbroek

R. Kloosterboer, Rijksstraatweg 5, Wilp

J. Lubberts, Kon. Wilhelminastraat 10, Terwolde

Redactie-adres: J. Lubberts, Kon. Wilhelminastraat 10, Terwolde
tel. 05717 - 1760

Inhoud:

Blz. 2 Jaarverslag 1988	L. Sevenster
Blz. 3 Jaarvergaderingsactiviteit.	L. Sevenster
Blz. 4 Archief gemeente Voorst.	J. Lubberts
Blz. 5 100 Jaar St. Martinuskerk, deel 2	H. v. Vught
Blz. 10 Stemplicht.	J. Lubberts
Blz. 11 Verwikkelingen rond een 18e eeuwse kerkelijk register.	J. de Ruiters
Blz. 15 Oude foto's spreken.	L. Sevenster
Blz. 18 Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello.	D. Lekkerkerker

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder toestemming van de redactiecommissie.

JAARVERSLAG 1988.

Het bestuur kwam zeven maal bijeen onder voorzitterschap van de heer G. Panhuis.

De jaarvergadering had op 17 maart 1988 plaats in "de Pompe" in Wilp. De lezing "De geologie van de gemeente Voorst" werd gehouden door de heer B, v.d. Hoek.

Doot het terugtreden als secretaresse van mevr. Rattink bleek het noodzakelijk, dat een bestuurslid deze functie waarnam. De heer Lubberts bleek bereid als interim-secretaris op te treden. Vanaf oktober 1988 nam de heer L. Sevenster het secretariaat over.

De zomer excursie werd op 28 mei 1988 gehouden naar Het Loo. Toelichtingen werden gegeven door de heer J. Otten. Het was een buitengewoon interessante lezing.

Mede door de medewerking van onze Kring werd het boekje "Vorst, een dorp, maar meer nog een gemeente" door de Rotary-Club Voorst uitgegeven in juni 1988.

Van de erfgenamen van ons overleden oud-bestuurslid, de heer R. de Wilde, kregen wij een grote collectie oudheidkundige voorwerpen.

Wij gaven onze medewerking aan de Contactdag Welzijn Ouderen in Klarenbeek in de vorm van een tentoonstelling met historische foto's.

Op bescheiden wijze werkten wij mee aan de Monumentendag 1988.

De vitrinecommissie was weer present op het jaarlijkse evenement in het dorp Voorst.

De najaars-lezing "Oude Herbergen in de gemeente Voorst" werd op 17 november verzorgd door de heer Hermsen. De belangstelling in Teuge was zo groot, dat een extra gedeelte bij de zaal moest worden aangetrokken.

De ingestelde toegangsprijs van fl. 2,- voor niet-leden bleek geen enkel bezwaar. Spontaan gaven zich 16 nieuwe leden op, zodat het totaal aantal betalende leden 131 is op 1 februari 1989.

Ook de lezing over het landhuis "Het Schol" in Wilp op 23 februari 1989 in café-restaurant "Een brug te ver" in de Stenenkamer, gegeven door de secretaris in samenwerking met de gepensioneerde koetsier van de fam. Van Marie, de heer Berends, bleek een schot in de roos te zijn.

De gemeentelijke monumentencommissie heeft met de inventarisatie in en rond het dorp Twello haar grootste werk afgesloten per 1 maart 1989. Natuurlijk gaat de advisering aan de gemeente bij de toewijzing van de subsidies door. Gelukkig konden we per 1 februari 1989 over een leslokaal in de Martinusschool in Twello beschikken om de collecties van de Oudheidkundige Kring goed op te bergen.

Een grote wens ging in vervulling, nu kunnen alle materialen, die op diverse plaatsen waren ondergebracht, op één centrale plek bijeen worden opgeborgen.

De bestuursleden Lubberts en Sevenster zijn onder leiding van de heer Moret in januari 1989 gestart met het huisnummerprojekt. Na 1953 kreeg elk gebouw een straat- / huisnummer. Voor die datum had elke buurt een letter. Een huis had b.v. K 146. Tien jaar daarvoor had men bij de inventarisatie het nummer K 112 gekregen. Nog vroeger heette datzelfde huis B 85. Via archiefstukken worden alle 5000 woningen sedert 1850 "benummerd" door de werkcommissie. In het voorjaar van 1989 zal het veldnamenonderzoek bij de gronden rond het dorp Voorst beginnen.

Er is een bescheiden begin gemaakt met de Kadastrale Atlas van de gemeente Voorst. Het bestuur zoekt nog leden, die tekenwerk willen verrichten met Rotringpen en tekenbord. Men moet wel ervaring hebben met de tekentafel, zoals bouwkundigen, technisch tekenaars, tuinarchitecten of ontwerpers. Men krijgt de fotocopies van de kaarten van de Stichting Kadastrale Atlassen van Gelderland en kan thuis in eigen tempo gaan overtekenen.

De gezamenlijke Rabo-banken gaven onze vereniging een royale subsidie voor de Kronijck.

Ons tijdschrift verscheen regelmatig, kreeg meer foto's en een nieuwe layout.

Al met al kunnen we zeggen, dat we een Oudheidkundige Kring zijn, die met bescheiden middelen enthousiast aan het werk is en blijft.

(Secr. L. Sevenster)

JAARVERGADERINGSAKTIVITEIT.

Zoals te doen gebruikelijk wordt er na de jaarvergadering iemand uitgenodigd voor een lezing.

Ditmaal doen we het iets anders.

Allereerst zal de heer de Ruiter, streekarchivaris voor de gemeenten Voorst en Brummen, tevens van het waterschap Oost - Veluwe, een inleiding houden over zijn werk en wijzen op de mogelijkheden van archiefonderzoek door onze leden.

Via de doe-het-zelf methode zal hij samen met de secretaris U in groepjes verdelen en aan het werk zetten met archiefmateriaal.

Dit alles om U te laten zien, dat archiefonderzoek vaan een ontdekkingsreis in het verleden is, lang niet zo stoffig en saai als men denkt. Het ook vaak minder moeilijk is als men denkt, maar dat men niet alles kan

vinden wat men wil. Ook leert men , dat de archivaris zeer veel hulp kan bieden bij oudheidkundig onderzoek, maar niet een, twee, drie een boek voor de dag kan toveren waar alles netjes instaat.

Al met al wil men U de drempelvrees ten opzichte van een archief laten overwinnen en U daarbij een beetje wegwijs maken, opdat U zich bij een eerste bezoek aa.n een archief niet zo onzeker zult voelen.

L. Sevenster)

ARCHIEF GEMEENTE VOORST.

Regelmatig komt het voor dat er een foto getoond wordt met de vraag wie staat of staan er op. In dit geval betreft het een foto van prinses Juliana en prins Bernhard en hun dochtertje Margriet.

De vraag is:

Weet iemand wie de mevrouw met het dienblad is?

Gaarne uw antwoord aan de redactie of aan de heer de Ruiter van het archief gemeente Voorst.

De koninklijke familie bij hun aankomst op vliegveld Teuge in 1945.

OPENINGSTIJDEN.

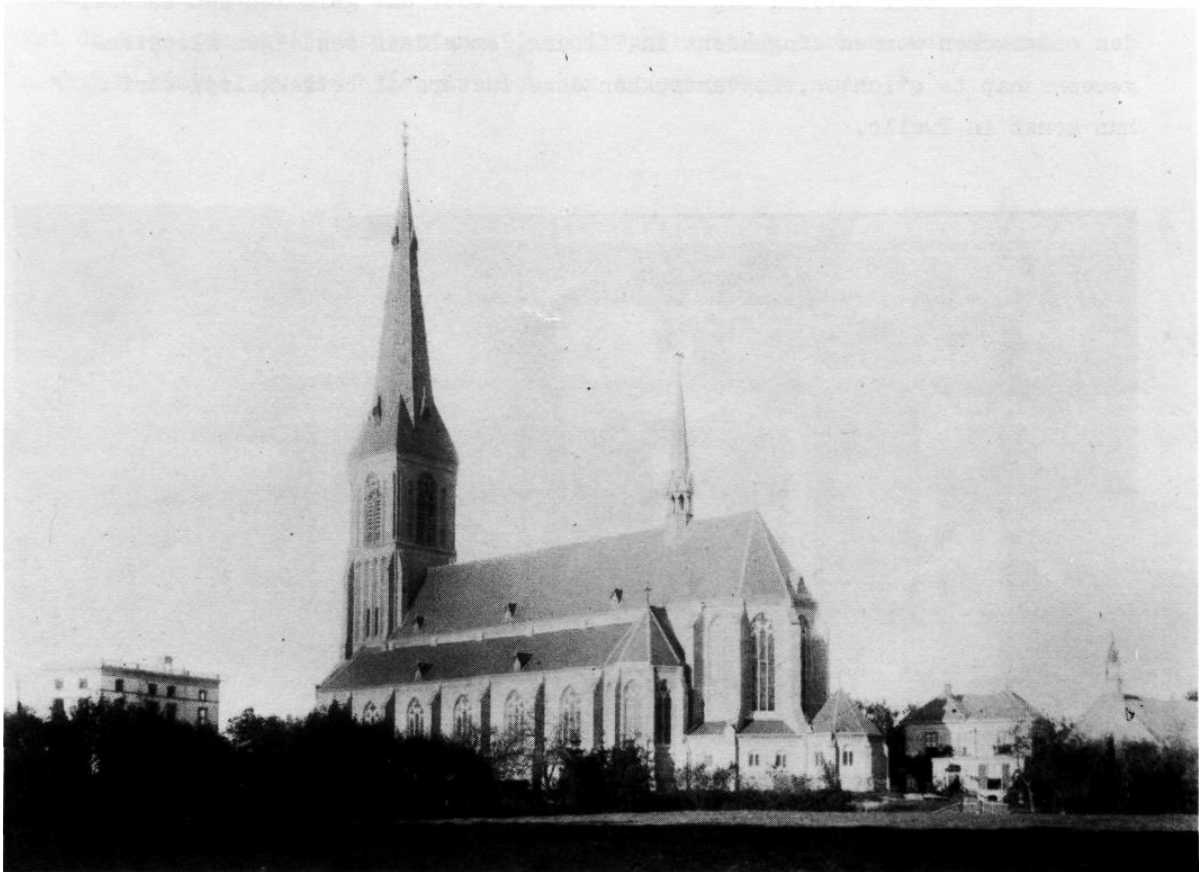
Archief gemeente Voorst is geopend op maandag en dinsdag van 8.30 tot 12.30 uur en 13.30 tot 16.00 uur.

Archief polderdistrict Veluwe is geopend op vrijdag van 8.30 tot 12.30 uur en van 13.30 tot 16.00 uur.

Het is verstandig om van te voren even een afspraak met de archivaris de heer de Ruiter te maken.

100 JAAR ST. MARTINUSKERK TE DUISTERVOOKDE. deel II.

In het kerstnummer van "Kronijck" zijn wij begonnen om enige historie op te halen rond het eeuwfeest van de katholieke kerk St. Martinus te Twello (1988). In dit nummer proberen wij daarmee verder te gaan.

Deze unieke foto toont de huidige St. Martinuskerk en geheel rechts de oude kerk met het rieten dak. Links het kasteel Duistervoorde (1900).

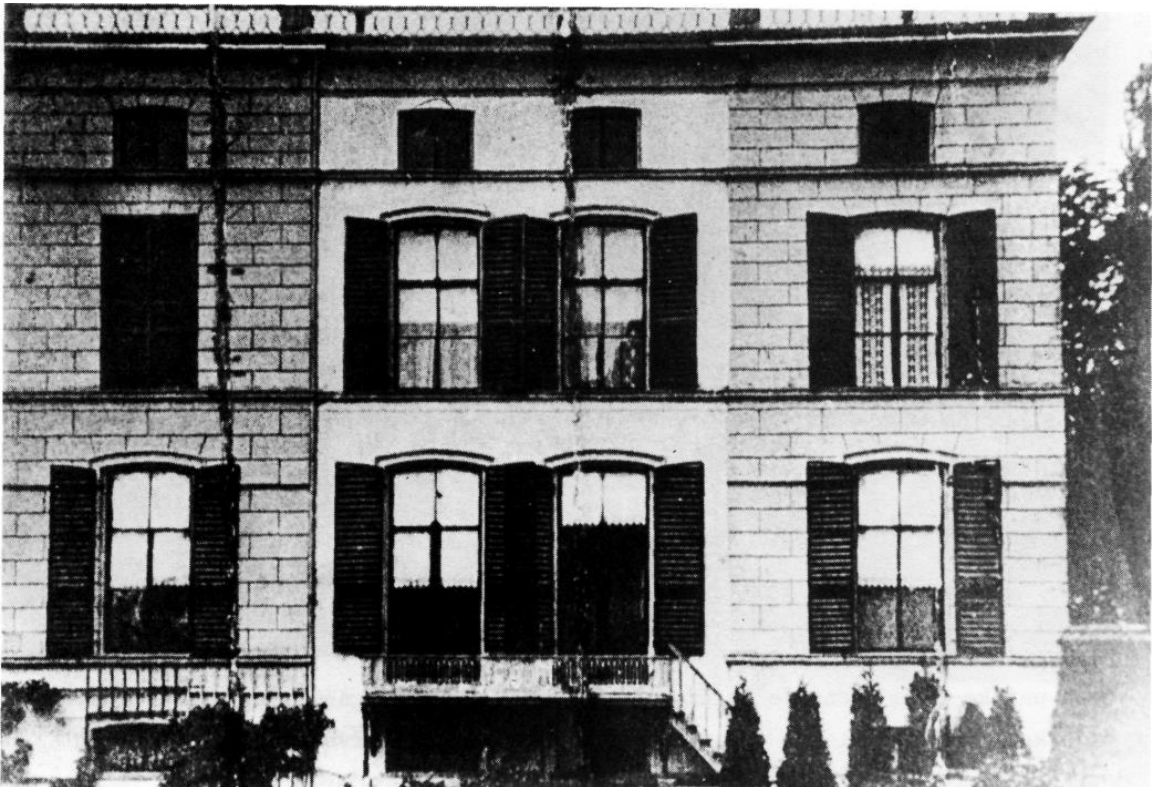
DE KOMST VAN ZUSTERS.

De ontwikkeling van het kerkelijk leven en een belangrijk deel ook van het katholiek onderwijs in Twello is mede te danken aan de inzet van een groot aantal zuster-religieuzen, die van heinde en ver waren gekomen om hier op verzoek van de toenmalige pastoor F.A. Rekvelt, te komen werken.

In 1880 nam deze pastoor het moedige besluit om in kasteel Duistervoorde, gelegen aan de Kerklaan, naast de St. Martinuskerk een aantal Duitse zusters onder te brengen, die vanuit hun vaderland de vlucht moesten nemen.

De heer G.A. Vos de Wael legde de contacten met de overste van de Zusters van Onze Lieve Vrouw Visitatie in Westfalen.

Een jaar later namen de eerste zusters hun intrek op het kasteel. Kort na het begin van hun activiteiten stierf één van hen, zuster Philomena Vierhaus in de leeftijd van nog geen veertig jaar. Zij ligt begraven op het kerkhof te Duistervoorde. Een van de gevluchte zusters was van Nederlandse afkomst. Enkele jaren later ontving zij een erfenis en voor dat geld kon een bescheiden onderkomen worden aangekocht in Tilburg, om aldaar een eigen klooster-gemeenschap te stichten. Zo vertrokken deze zusters al betrekkelijk kort na hun komst in Twello.

Achterzijde van Huize Duistervoorde, later bekend als het St. Antonius-klooster.

Maar pastoor Rekveld bleef actief in het aantrekken van nieuwe bewoners voor het leegstaande klooster-kasteel.

Op zijn vele reizen langs de parochies in de omgeving van Twello (pastoor Rekveld was ook deken van Deventer) probeerde hij steeds bij de daar gevestigde zusterkloosters hulp te krijgen voor zijn eigen kerk in Duistervoorde.

Het lukte hem niet direkt. Ten einde raad stuurde hij een bemiddelaar, pater Beekman, naar het moederklooster van de zusters van Schijndel. En deze bemiddeling was succesvol.

Op 28 april 1898 kon pastoor Rekveld de eerste vijf zusters begroeten. In een rijtuig, bespannen met twee paarden, werden zij afgehaald aan het station te Twello. En ze werden danig in de watten gelegd, zo blij was de pastoor met hun komst.

Met de kapelaan erbij, dineerden zij op de pastorie en trokken vervolgens naar het kasteel om dit huis als klooster in gebruik te nemen.

Huize Duistervoorde is nu weer in partikulier bezit.

ST. ANTONIUSKLOOSTER.

Het aangeboden huis was nog niet direkt een echt klooster. Het was zo goed mogelijk ingericht om de zusters de eerste tijd te herbergen. Er stonden al bedden, kant en klaar opgemaakt en de voorraadkasten waren goed gevuld. Maar er moest nog veel gebeuren. Door de lange leegstand waren de ratten in de kelder heer en meester geworden. De verdere inrichting van het huis

moest worden aangepast. Na enkele maanden kwam er een huiskapel, vooral met de hulp van welgestelde inwoners van Twello. Het kasteel kreeg een nieuwe naam: St. Antoniusklooster. Om het kasteel lag een brede slotgracht. Boeren in de omgeving, die toch een stuk hooggelegen heidegrond moesten afgraven, dempten in het begin van deze eeuw met de verkregen zandgrond de gracht.

ONDERWIJS.

De zusters van Duistervoorde hebben een belangrijk stempel gezet op het onderwijs in Twello. In 1900 besloot het kerkbestuur een tweede school te bouwen onder de naam "Antoniuschool". Deze school, een meisjesschool, werkte overwegend met religieuze leerkrachten.

Reeds in 1876 werd aan de Molenstraat begonnen met onderricht in "nuttige en fraaie handwerken" door Jans de Haan.

Rond 1900 namen de zusters het naai-onderwijs over en begonnen tevens met het geven van kleuteronderwijs. Voor het bundelen van dit onderwijs werd een z.g. meisjesschool gebouwd naast het klooster van Duistervoorde. In 1926 onderging dit gebouw een grondige vernieuwing en uitbreiding van het aantal klaslokalen.

PLANNEN VOOR EEN ZIEKENHUIS.

Na oprichten van een meisjesschool wilde pastoor Rekveld ook zorgen voor een ziekenhuis in Twello. Het benodigde geld wilde hij betalen uit eigen middelen. Maar door een beroerte kwam hij plotseling in 1901 te overlijden en van zijn laatste plannen was niets beschreven. Bij testament verviel het geld o.a. bestemd voor de bouw van een ziekenhuis, aan de erfgenamen.

Toch gingen de zusters moedig voort met hun activiteiten. Zij namen toen zelf een aantal zieken en ouden van dagen in huis.

Ook t.b.c.-patiënten werden liefderijk opgenomen zonder rekening te houden met gevaar voor besmetting. Tussen 1927 en 1935 namen enkele zusters de wijkverpleging over.

GOUDEN JUBILEUM.

Katholiek Twello bood in 1948 de zusters een grootse huldiging aan ter gelegenheid dat zij 50 jaar geleden naar Duistervoorde waren gekomen. Men vierde dit feest op Hemelvaartsdag met een plechtige kerkelijke viering- en daarna een uitbundige zanghulde op het Kerkplein en in de middag een massaal defilé

van alle verenigingen uit de parochie. En dat waren in die jaren nog grote groepen.

Bij de reünie van zusters die ooit werkzaam zijn geweest in Twello,
kwamen ruim 50 zusters bij elkaar. (29 september 1974)

Door gebrek aan jonge krachten moesten de laatste zusters zich in 1974 uit Duistervoorde terugtrekken. Doch alvorens het vertrek definitief was kwam het kerkbestuur op het idee de zusters een reünie aan te bieden. Alle zusters die ooit in Twello gewerkt hadden ontvingen daartoe een uitnodiging. Ruim vijftig zusters waren op 29 september 1974 de gasten van de parochie. Bij elkaar zijn 135 zusters van Schijndel in die 75 jaar in Twello werkzaam geweest.

Katholiek Twello ziet dankbaar terug op de hulp en assistentie van deze grote schare zuster-religieuzen.

(H. v. Vught)

Ter gelegenheid van het eeuwfeest St. Martinuskerk te Duistervoorde (1988) is een herdenkingsboek verschenen onder de titel: "100 jaar St. Martinuskerk te Duistervoorde".
Samenstelling en eindredactie Henny van Vught.

De prijs van het boek is fl. 22,50.

Het boek omvat bijna 200 foto's, ook uit de omgeving van Duistervoorde.

Het is verkrijgbaar bij boekhandel Oonk en bij fa. Flierman te Twello en bij de plaatselijke V.V.V.

STEMPLICHT.

Tijdens de eerstvolgende vergadering van de Oudheidkundige Kring staat op de agenda weer het punt verkiezing van bestuurs- en/of commissieleden.

Geen probleem zult u zeggen, Dat is ook zo.

Men mag aannemen, dat zich hier, evenals voorgaande jaren geen problemen voordoen. Buiten ons kringetje, en dan wordt bedoeld de gemeentelijke- of landelijke verkiezingen, was het wel eens anders. Hier wordt niet bedoeld de politiek met bijbehoren, maar het stemmen zelf.

In het verleden was er nog de stemplicht en dit leverde voor veel mensen nog al problemen op.

Zo vermeldt het Deventer Dagblad van 28 mei 1925 het volgende:

Heden waren hier voor het kantongerecht gedagvaard 100 Deventernaren, die op 5 juni 1922 niet aan hun stemplicht hadden voldaan. Een 17-tal van deze niet stemmers zijn verschenen en het blijken speciaal principe mensen te zijn, die geen verstek willen laten gaan. En. vervolgt het Deventer Dagblad, het publiek is talrijk en goedlachs.

De eerste, die voorkomt is de 37-jarige J.W.O. huisvrouw van G.H., die verklaart dat ze tegen stemdwang is. Zij is niet van plan haar eigen eisers te kiezen.

De kantonrechter wijst haar op haar staatsrechterlijke beslissing en veroordeelt beklagde conform de eis tot 1 gld. boete subs. 1 dag.

Een tarief waaraan gedurende de zitting vrijwel de hand gehouden wordt.

Beklaagde triomphantelijk onder het weggaan: "Dan zal ik een dag gaan zitten". Gelach van de tribune is het gevolg.

De volgende gedaagde verkondigt, dat elke nederlandse burger of burgeres het recht moet hebben al of niet te stemmen. De ambtenaar van het O.M. verklaart dat het hier niet de aangewezen plaats is voor een politiek debat, 1 Gld. of 1 dag.

D. v. A.S. zal nooit stemmen, vanwege zijn antipathie tegen stemdwang.

1 Gld. of 1 dag.

De huisvrouw van G.H. v. L. voelt niets voor "dat stemmen, waar gekken en

alles aan meedoen". 1 Gld. of 1 dag. Hierop reageert zij met "dan een dag zitten".

De kantonrechter: "Dat is heel prettig".

T.E.H., 39 jaar, wil ook niet verplicht stemmen, waarop de kantonrechter haar adviseert in een ander land te gaan wonen, hier moet het nu eenmaal.

De 49-jarige sigarenmaker H.J.Z. zegt tot zijn verdediging: "Hetzelfde als de anderen". De kantonrechter: "Ik ook hetzelfde, 1 gld. of 1dag.

De beklaagde W.J.S. verklaart tegen elke wet te zijn. Kantonrechter: "Dat is kras, want we hebben er een hele hoop", waarna er een hele discussie volgt.

De kantonrechter gebiedt uiteindelijk stilte en de deurwaarder tegen be-
klaagde: "Mond houden, anders ga je er uit".

Beklaagde antwoordt dat hij een vrije nederlander is en het recht heeft zich te verdedigen, waarna de discussie wordt voortgezet.

Uiteindelijk resultaat: 1 gld. of 1 dag.

De echtgenote van G.H.N. ziet het nut er niet van in en ook blanco stemmen niet, zoals de rechter haar adviseert.

De 31-jarige metselaar K.B. verklaart: "We worden altijd bedrogen door de politieke leiders. Ik wil dat niet met mijn stem sanctioneren en meedoen om het volk te bedriegen, ik heb gezegd". 1 Gld. of 1 dag.

Na een voorafgaande woordenwisseling zegt de gedagvaarde P.W.: "Ik hoef niet testemmen, ze halen je niet met een rijtuig af, maar ze willen zien dat je als werkloos arbeider ook nog je zolen verslijt".

De kantonrechter vindt zo'n wandelingetje voor een werkloze naar de stembus niet zo slim. De beklaagde houdt een ingewikkeld betoog en eindigt met te verklaren, dat hij alles niet zo helemaal "op sexueel gebied" uiteen kan zetten, 1 Gld. of 1 dag.

M.R. 68 jaar, heeft ook niet gestemd. Zij was niet in de stad en wist niet hoe zij in dit geval moest handelen, omdat het de eerste keer was. Hier is de kantonrechter mild: Schuldig verklaard zonder strafoplegging.

Zo wordt de zitting afgewerkt met als laatste woord van de kantonrechter: 1 gld. of 1 dag.

VERWIKKELINGEN ROND EEN 18e EEUWS KERKELIJK REGISTER.

Bij brief van. 14 januari 1820 deelt de officier bij de rechtbank te Arnhem aan de schout van Voorst, P.P. Everts mee, dat Jan Kok, lid van de gemeenteraad en wonende te Wilp, een kerkelijk register van geboorten en huwelijken onder zich blijkt te hebben.

Het is hem bekend, dat dit register is aangelegd, nadat bij het afbranden van de pastorie van Wilp op 7 september 1781, de kerkelijke boeken verloren waren gegaan. Hij vraagt zich af welke waarde aan het boek moet worden toegekend en waarom Jan Kok dit in zijn bezit heeft.

Volgens hem is dit een kerkelijk register, dat al sinds de invoering van de burgerlijke stand op 1 maart 1811 als "openbaar bescheid" moet worden aangemerkt en thuis hoort op het gemeentehuis.

Enkele dagen later doet de schout uitgebreid verslag van zijn bevindingen. Kok heeft hem op zijn verzoek inzage gegeven in het bewuste boek. Daarin stonden o.a. afschriften van een drietal besluiten van het voormalige Hof van Gelderland uit 1793 en 1794.

Uit deze besluiten was hem het volgende gebleken: Na de noodlottige brand in 1781 was de toenmalige Wilpse predikant, ds. H. van Wijhe, door het hof gemachtigd om een nieuw geboorte- (doop)- en huwelijksregister samen te stellen. Dat moest gebeuren aan de hand van wat hem uit eigen herinnering bekend was en wat uit verklaringen van anderen zou kunnen blijken.

Naderhand bleek dat hij zich van deze taak maar slecht gekweten had.

Toen van Wijhe in 1791 met emeritaat ging werd E. Wesselink predikant van Wilp.

Volgens gebruik waren de kerkelijke boeken door ds. van Wijhe na zijn vertrek ter hand gesteld van een deputaat van de classis Overveluwe. Via deze kwamen ze vervolgens terecht bij de nieuwe predikant. Toen er een verzoek kwam tot afgifte van een doopattest aan Arend Willem van Otterlo, werd duidelijk dat ds. van Wijhe de opdracht van het hof zeer gebrekkig had uitgevoerd.

Van ds. Wesselink mocht verwacht worden, dat hij dit alsnog tot een goed einde zou kunnen brengen. Daarom kreeg hij de opdracht om in elk huis navraag te doen naar doop- en huwelijksdata van de bewoners en eventuele verdere gegevens. Ook moesten er advertenties geplaatst worden in enkele "Couranten", met een oproep tot ieder, die ook maar de minste nadere inlichtingen kon geven. Verder moest navraag gedaan worden bij de pastoor en de vroedvrouw en kreeg de koster opdracht om de predikant bij al zijn zoekwerk te assisteren.

De kosten, die dit zoekwerk met zich mee zou brengen moesten verhaald worden op ds. van Wijhe, "Als voor de oorzaak van alle de nog voorhanden zijnde defecten in dezen moetende worden aangezien".

Ongeveer een jaar later bleek het beoogde resultaat nog steeds niet bereikt te zijn. Ds. Wesselink ondervond van zijn gemeenteleden weinig medewerking. De mensen waren onverschillig of dachten dat het er alleen om

ging de predikant een dienst te bewijzen. Men had onvoldoende besef van het belang dat men zelf bij de zaak had. Ook de pastoor Peese te Twello kon hem niet verder helpen, omdat zijn parochianen verspreid over de diverse kerspels woonden, waarover in zijn boeken geen nadere gegevens stonden. Zijn eigen herinnering ging ook niet verder terug dan 1783, het jaar waarin hij H.A. v. Munster als pastoor van de statie Duistervoorde opvolgde. Het hof nam vervolgens in april 1794 een nieuw besluit over de zaak met diverse voorschriften over de redactie in inkleding van het nieuwe samengestelde register. Ook werden de deputaten van Overveluwe gelast de gedeclareerde kosten van 16 gld. 15 st. te verhalen op ds. Van Wijhe.

De "Smittenberg" in Wilp. Het huis van de burgemeester van Wilp, Jan Kok.

Toen de deputaten hiervan ds. van Wijhe op de hoogte brachten, liet deze weten nog geen inkomsten (uit zijn emeritaat) te hebben ontvangen. In augustus 1794 blijkt dat deputaten "noch taal, noch teken, veel minder voldoeninge van ds. van Wijhe bekomen hadden". Het hof draagt hen dan opnieuw op het bewuste bedrag te innen. Ook wordt ds. Wesselink uitgenodigd zijn declaratie in te dienen. Verder wordt hij

gemachtigd om uit het nieuw samengestelde register desgewenst afschriften te verstrekken, die dan normale bewijskracht zullen hebben. Jaren later komt de vergoeding, waarop ds. Wesselink (nog) recht zou hebben, opnieuw aan de orde en wel bij de kwestie van het onder Jan Kok berustende kerkelijke register. Deze beweert namelijk dat hij het boek ter leen heeft van de weduwe van ds. Wesselink. Laatsgenoemde was in 1814 op tragische wijze om het leven gekomen. In het register van overledenen, over de periode 1805 - 1829 komen we daarover de volgende aantekening tegen:

Copie

Op den 23^{den} Februarij 1814 heeft de gemeente alhier een alexrugarten en een bedroefden slag. Onontvankelijk en bij alle gemiddelen barmhertigheden bevaard Edlard Wesselink met zijn zoon Frans, des namiddags met een kalfers liefdadigst oogmerk zich over het ijs op de klei begevente om de noodlijdenden op de klei te bezoeken, behaagde het de Voorzienigheid hem op het Bergkumpje dicht bij het erve de Noord, door het ijs te dwalen en aldaar na aan het erve de Noord geholpen te hebben is aldaar 's middags omstreeks 4 uur overleden, nalatende een bitter bedroefde Weduwe met 8 kinderen. De zoon van den Uperenberg Martinus Willemsoen ook door het ijs valende, na met Frans Wesselink al thunnne krachten ingespannd te hebben, om den Predikant te reddden, heeft zich uit het water op het ijs geschoven en alzoo zijn leven behouden. mijn vader zick te beddiggende heeft mij vorenstaande woorden opgegeven om allen in te schrijven. Welp den 24^{den} Februarij 1814.
Thomas Heilwich Reijnders.
Welp, 6 Juni 1896

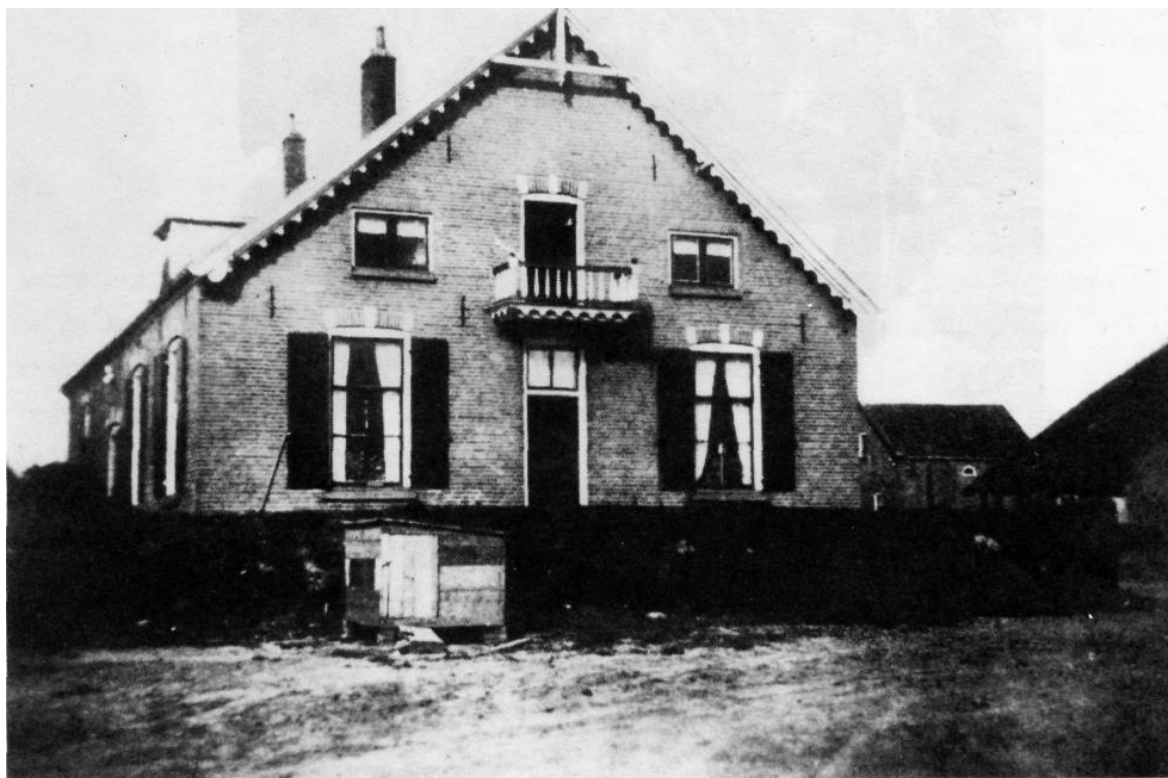
De weduwe Wesselink stelt dat het boek haar eigendom is, omdat haar echtgenoot nooit de hem beloofde vijftig dukaten ontvangen zou hebben. Van een dergelijke toezegging is echter geen enkel bewijs te vinden. Wel komt duidelijk vast te staan, dat het register in kwestie als een retro-actum van de registers van de B.S. moet worden beschouwd.

Jan Kok, die vóór 1818 Maire / burgemeester van Wilp was had als zodanig daaruit ook al de nodige afschriften verstrekt.

Het bevreemdt de schout dan ook des te meer dat het register niet met de andere daarvoor in aanmerking komende boeken in 1818 aan hem is overgedragen. (J. de Ruiter)

OUDE FOTO'S SPREKEN.

Op de lezingavond over "Oude Herbergen in de gemeente Voorst" op 17 november 1988 in Teuge bood de heer J. Borst zijn fotoalbums aan ter copiëring van eventueel historisch materiaal. Wij zochten n.l. foto's van de steenfabrieken in Terwolde.

De woning van de familie Borst op de Scherpenhof.

De vader van de heer J. Borst werd in 1917 aangesteld als bedrijfsleider van de steenfabriek "De Scherpenhof" in Terwolde.

Het was een van de vier fabrieken van de N.V. Overijsselse Steenfabrieken, met als directeur de heer Stegeman. De andere drie waren de "Vooruitgang" in Terwolde, "De Petra" bij Deventer en "De Hengforden" in Olst.

De woning, foto 1, die het gezin betrof, vormde het voorste gedeelte van het gebouw. Het achterste gedeelte werd gevormd door de stallen voor de 12 paarden die bij de steenfabriek werden gebruikt.

Het kantoor van de heer Borst bevond zich in het linkermiddengedeelte van het gebouw.

In zijn aanstellingsbrief stond dat de familie Borst gebruik mocht maken van de koets van de Scherpenhof.

Inspannen voor de zondagse rit naar de kerk.

In de periode 1917 - 1946 werd de koets elke zondag gebruikt bij de kerkgang. Foto 2 toont zoon Jaap, die een van de paarden van de Scherpenhof inspant, foto 3 laat ons de vrouw van de baas zien, die achter de koets gefotografeerd is.

Afhankelijk van een rustig of een snel paard, vertrok men tussen 8.00 en 8.15 uur, want men gingter kerke in Deventer, naar de Gereformeerde Kerk in de Smedenstraat, een dik uur rijden.

Paard en koets werd dan gebracht naar de stalhouderij van Zonneberg in de Smedenstraat, later werd dit het transportbedrijf van Wiggers bij de Bergstraat.

Klaar voor vertrek naar de kerk.

Wandelend ging men dan naar de kerk, die om 10.00 uur met de dienst begon. Na de kerkdienst ging de familie Borst koffiedrinken bij de stalhouder, waarna men tegen 12.00 uur weer huiswaarts keerde. Tegen één uur, kwart over één was men weer thuis in Terwolde. En zo ging dat iedere zondag, weer og geen weer. Toen de kinderen groter werden, gaven deze er de voorkeur aan per fiets naar de kerk te gaan, want dat ging veel vlugger.
(L. Sevenster)

DENKT U ALLEN AAN DE JAARVERGADERING !!!

HET BELOOFT ZEER INTERESSANT TE WORDEN.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE DORPSKERK TE TWELLO.

deel 12.

1. De naderende reformatie (1566 - 1582). In het begin van deze periode deed zich een nieuw verschijnsel voor: de hagepreek. Dit was een verboden samenkomst, buiten de stad in het open veld, waar de nieuwe leer gepredikt en psalmen gezongen werden.

Op zondag 8 september 1566 gebeurde dit niet ver van Twello, even buiten Deventer op de Bergweide. Een grote menigte stroomde toe, zowel vanuit de stad als uit de verre omtrek (aldus een rapport van het stadsbestuur). Uit onze dorpen zullen er ook wel geweest zijn. Prediker was Jan Arentszoon, een noord-hollander, mandenmaker van beroep, een ongestudeerd maar begaafd man met een grote bijbelkennis en een grote zeggingskracht, die zijn hoorders uren wist te boeien. Hij ging en preekte waar hij gevraagd werd: bij Hoorn, Haarlem, Amsterdam, Utrecht, Harderwijk en ook bij Deventer. Het stadsbestuur had overwogen de poorten te sluiten om de burgers te verhinderen er heen te gaan, maar het bleef bij de publicatie van een verbod deze man te gaan horen. Na afloop werd Jan Arentsz gelast het stadsgebied van Deventer te verlaten. Hij gehoorzaamde, maar niet dan nadat hij 's middags nog een keer gepreekt had.

Aangemoedigd door de grote toeloop en gesteund door de meerderheid van de gezworen gemeente, vroegen de hervormingsgezinden nu een kerkgebouw om in samen te komen. Bij herfstweer zou verblijf in de open lucht minder aangenaam zijn. De magistraat aarzelde. Pas toen op een dag het bericht binnenkwam, dat in de Lebuïnuskerk zich een grote menigte timmerlieden, metselaars, schoenmakers en vreemde schippers en veel jongvolk, van hamers, stenen bijlen en ander gereedschap voorzien, verzameld had, m.a.w. toen dreigde te gebeuren wat in de afgelopen weken in vele steden in Vlaanderen, Holland en Utrecht gebeurd was: beeldenstorm, zwichtten de heren. Op eigen gezag stelden zij de O.L.V. kerk de hervormden ter beschikking, maar voorlopig, in afwachting van een landelijke regeling in zake de godsdienst en onder conditie, dat in de andere kerken de katholieke diensten ongestoors voortgang zouden hebben. Ook benoemden zij voor de hervormde groep een predikant.

Dit alles speelde zich af op een paar kilometer van Twello. Hier bleef het echter rustig. Trouwens nergens op de Veluwe, met uitzondering van Harderwijk en Elburg, was sprake van beeldenstorm. De vernielingen aan en in de Twellose kerk, aan de reliëfsteen buiten en aan de muurschilderingen binnen, dateren uit later tijd. Maar met de gevolgen van de beeldenstorm had iedereen te maken, het gehele land.

2. De strafexpeditie vanuit Spanje onder Alva tegen de nederlanden wierp haar schaduw vooruit. Vele edelen vonden dat het nu de tijd was om openlijk en gewapender hand tegen het spaanse bewind in opstand te komen. Boden werden naar alle kanten rondgezonden, ook door Gelderland, om heimelijk weerbare mannen te werven. Ze moesten zich verzamelen te Vianen, de woonplaats van Hendrik van Brederode, heer van Vianen, die als bevelhebber zou optreden. Toen de stadhouder van Gelderland er lucht van kreeg waarschuwde hij alle lagere overheden waakzaam te zijn. Aan Elbert van Menen, schout van het ambt Voorst, schreef hij (in voorjaar 1567) dat volgens zijn informatie in deze streek een zeker hopman, Augustinus genaamd, actief was met werving van soldaten. Hij moest opgespoord, gearresteerd en terstond, met alle mannen in zijn gevolg, terechtgesteld worden. Voor rebellen tegen Zijne Majesteit de koning was er geen genade. Ook werden de boeren en huislieden uit deze dorpen opgeroepen wachtdiensten te verrichten. In het bijzonder moesten de veren over de IJssel bewaakt worden. Er dreigde niet alleen een aanval uit het westen (uit Vianen) maar ook vanover de IJssel, waar in Deventer de hervormden vaste voet gekregen hadden.

Acties bleven echter uit. Maandenlang zat het legertje in Vianen werkloos. De opstand begon te verlopen nog voor hij begonnen was. Oorzaak: de hoge adel was er tegen of, zoals Willem van Oranje, achtte de tijd niet rijp. Nog voordat Alva in het land was, had de prins de wijk genomen naar zijn bezittingen in Duitsland. Brederode vluchtte naar Embden (N. Duitsland) en velen volgden.

Een van de eerste daden van Alva was het oprichten van een speciale rechtbank voor de berechting van degene, die aan de beeldenstorm meegedaan hadden of zich in dienst van Brederode begeven hadden. Commissarissen werden aangesteld, die van stad tot stad en van dorp tot dorp bij betrouwbare personen informeren of en zo ja welke personen hun bekend waren als bedrijvers van genoemde wandaden. In Twello vervoegde zich in maart 1568 mr. Dionysius van Wesenhage als commissaris bij pastoor Jorryen Wyersz om inlichtingen. Deze deelde hem mee, dat twee zoons van Thys Schull en Wynolt Augustysz Brederode gediend hebben. Thys Schuil, eigenaar van het erve en goed het Holthuis, noemden we al eens eerder in ander verband. De zoons waren Roelof en Willem. Ze hadden, aldus de pastoor, hun fout erkend en remissie (vergiffenis) gekregen. Daar waren brieven van als bewijsstuk. Wynolt Augustysz was de bovenvermelde hopman, al veel eerder door Alva gedagvaard. Hierna reise de commissaris naar Voorst, waar de schout hem dezelfde namen noemde en de remissie van de gebroeders Schull bevestigde. Ook moest volgens

hem een David van Twyckelo de geuzen gediend hebben, nu verblijvend in Londen. De onderschout noemde nog een zekere Melis van Staverden, die in Groningerland gediend zou hebben. Van de gevluchten moesten de bezittingen genoteerd worden, in verband met inbeslagneming.

Vermeldenswaard is nog, dat één van de commissarissen, die naar Harderwijk en Elburg gezonden werden voor onderzoek, een Twellenaar was: dr. Peter van Apelthorn, heer van Duistervoorde. Hij was een zoon van Reynolt van Apelthorn (zie vorig artikel) die in 1560 overleed en zo goed als zeker in de Twellose kerk begraven werd.

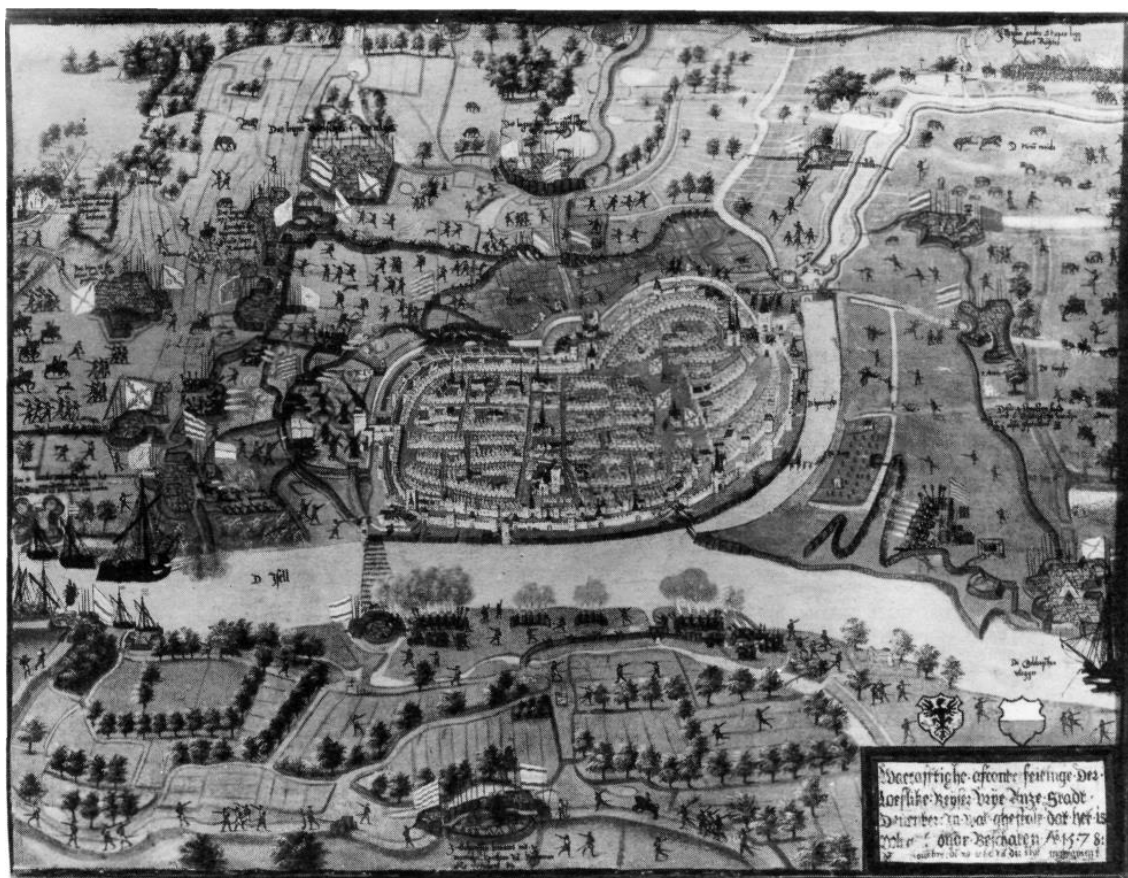
Bij de laatste restauratie werd een stuk van een renaissance-grafzerk gevonden, waarop de woorden: "op Gods hillighen dach staerf Reynolt". Peter was een geleerd man, doctor zowel in het burgerlijk als kerkelijk recht, raadsheer aan het Hof, medewerker van Alva en overtuigd rooms-katholiek.

3. Niet alleen politiek stelde Alva met harde hand orde op zaken, ook kerkelijk. Zo dreef hij herstel en vernieuwing volgens de besluiten van het concilie van Trente (1563) door. Voor onze streek is van belang, dat hij bewerkte, dat de benoemde bisschop van het in 1559 al ingestelde bisdom Deventer eindelijk zijn zetel kon innemen. Jarenlang hadden magistraat en kapittel van Deventer en de Staten van Overijssel zich, uit vrees voor vermindering van invloed en inkomsten, er tegen gekeerd. Alva brak het verzet en op 30 november 1570 hield Aegidius de Monte, franciscaan, zijn plechtige intocht als eerste bisschop van Deventer. Weinig dingen achtte hij voor het herstel van de kerk zo noodzakelijk als het persoonlijk bezoeken van al de parochies in zijn bisdom. Dit omvatte ook een groot deel van de Veluwe. Deze visitatie werd verricht óf door de bisschop zelf óf door de aartsdiaken, zijn broer Franciscus de Monte. De laatste bezocht op 8 april 1572 Twello.

Van deze bezoeken zijn verslagen bewaard gebleven en in onze eeuw in druk uitgegeven. Over Twello lezen we o.a.: Pastoor was Joannes (verschrijving voor Jurrie?) Weyer. Zijn taak was op zon- en feestdagen (totaal meer dan 100- per jaar) de mis te bedienen en een preel te houden. Zijn inkomen bedroeg 100 goudguldens (+ offergelden, doop- en trouwgiften enz. en bijdragen uit boerenerven in natura). Aan de vicarie van St. Sebastiaan was Bernardus Ruytenberch verbonden en aan die van St. Antonius Wessel Martini. Beide moesten aan hun altaar twee maal per week een mis opdragen en genoten uit hun vicariegoederen elk 50 guldens. Wessel Martini resideerde (woonde) hier niet, beurde echter wel het geld, terwijl hij tegen een zekere vergoeding anderen de dienst liet waarnemen. Hetgeen uitdrukkelijk verboden was.

Kerkmeesters waren Joannes Ploech en Asken Joannis. De kosterplaats was door overlijden vacant, er werd een opvolger verwacht. De opbrengst van de kosteriegoederen was 25 guldens. De kerk zelf "bezat weinig of geen vermogen. Dit klopt met de mededeling in het Twellose "kerckenboeck" dat in 1551 het laatste stuk land verkocht is voor herstel van de toren.

Erg grondig lijkt de visitatie niet te zijn geweest. Hoe is het anders mogelijk, dat van de toch alom bestaande misstanden in het zedelijk leven der geestelijken, waaronder concubinaat, in de rapporten zeer weinig voorkomt?

Beleg van Rennenberg voor Deventer in 1578.
Reproductie naar schilderij in de Waag.

Prof. Rogier (zie zijn boek bl. 247) meent dat voor een goed bezoek de tijd te kort was: één dag of zelfs maar een halve. Met ontvangsten, maaltijden en toediening van het vormsel aan velen was zo veel tijd gemoeid, dat men aan de echte visitatie niet toekwam. En wat de vrouw en kinderen van de pastoor betreft, de bisschop wist heus wel, dat ze vóór het be-

zoek werden weggestuurd en daarna weer terugkeerden. Hij achtte dit kwaad onuitroeibaar. Toch was hij over de bezoeken niet ontevreden, "blijkt uit brieven van hem. Hij genoot van de trouw en de aanhankelijkheid van zoveel eenvoudige gelovigen. Midden in zijn werk overleed hij te Zwolle, op 26 mei 1577. Drie dagen later werd hij in de Lebuïnuskerk begraven. Een opvolger is er nooit gekomen. De fraaie bisschopsstaf van de Monte is nog altijd te bewonderen in het rijksmuseum Catharijneconvent te Utrecht.

4. Intussen was in de jaren 1576/77 de situatie op het Veluws platteland zeer zorgelijk geworden. Van drie zijden had de bevolking het zwaar te verduren. In de N.W. hoek (omgeving Barneveld en Nijkerk) trokken muitende spaanse troepen rovend en plunderend rond. In het noorden vielen de geuzen, vanuit N. Holland over de Zuiderzee gekomen, de Veluwe binnen en eisten hun tol. Maar de ergste plaag was het duitse regiment van overste Polweiler, dat in dienst van de Spanjaarden Deventer bezet hield. Hun voortdurende strooptochten in de omgeving, ook over de IJssel diep de Veluwe in, waren voor de huislieden en hun gezinnen een ware verschrikking. Ze waren machteloos en konden niet anders dan ingaan op de eisen van de overvallers en voor grof geld brandstichting en plundering afkopen. De oorzaak was in alle drie gevallen gelijk: een karig, slecht en soms helemaal niet uitbetaald soldij. Dit noopte de soldaten zichzelf levensonderhoud te verschaffen, ten koste van boer en burger (Deventer zelf werd ook niet ontzien).

Toen de situatie geheel onhoudbaar werd, nam het Kwartier van Veluwe een kloek besluit: de geuzen werden te hulp geroepen. Vooral de Ridderschap, vanouds nauw met het platteland, waar zij kastelen had, verbonden, was er voor. Een accoord was snel gemaakt. Begin november 1577 arriveerden drie vendels (totaal 450 man), twee onder bevel van Wolter Hegeman, Harderwijker van geboorte, in 1568, nog geen 20 jaar oud, al door Alva gezocht en bij verstek veroordeeld, nu, nog geen 30 jaar, al opgeklommen tot hopman. Hij legerde zich met zijn troepen bij Apeldoorn. Op 6 januari 1578 kwam het tot het eerste treffen. Driehonderd Duitsers verlieten in de nacht Deventer met de bedoeling, beschermd door het duister, de Staatsen (de geuzen) onverhoeds op het lijf te komen. De opzet mislukte.

Na een fel gevecht dwong Hegeman de vijand tot de aftocht. Een paar dagen later rukte hij op, richting Deventer en bezette bij verrassing Twello en Terwolde. Beide dorpen bracht hij in staat van verdediging. De beide kerken, met hun meer dan een meter dikke muren, richtte hij in als fort. In de Twellose liet hij plankieren aanbrengen waarop de

soldaten konden staan om door schietgaten een naderende vijand onder vuur te nemen. Hetzelfde gebeurde in de toren van Terwolde. Nog een paar dagen later stond Hegeman met zijn mannen aan de IJssel, recht tegenover Deventer. Zelfs de brug kreeg hij in handen, al was het slechts voor een half uur, te kort om hem in brand te steken. Wel slaagde hij erin zich in die buurt een vaste positie te verschaffen. In maart verraste hij de vijand door 's nachts in ijlt tempo een schand te laten opwerpen, aan de dijk, nog net op Twello's gebied, ongeveer op de plaats, waar nu, in de Worp, de Buitensocieteit staat. Vanaf dit punt kon hij de riviervaart observeren en ook de brug. Voortaan zou het moeilijk zijn ongezien vanuit Deventer een uitval over de IJssel te ondernemen.

Om het bezit van deze schans werd, begrijpelijk, herhaaldelijk fel gevochten. Begin juni was de toestand zelfs heel kritiek. De vijand had de Staatsen op de vlucht gejaagd en de schans geheel omsingeld. Daarbinnen was een groot gebrek aan munitie. Het lot van de ingeslotenen hing aan een zijden draad. Ook dat van de Veluwe. De vijand had als zijn voornemen aangekondigd "dezer aankomende nacht die ingesetenen der Veluwe rontsom in brand te setten", waarbij Twello en Terwolde allicht het eerst aan de beurt zouden zijn. Maar ter elfder ure werd de schans door enkele honderden gewapende burgers, uit Zutphen en Arnhem te hulp geroepen, ontzet. Mede dank zij brieven door Hegeman vanuit Twello aan de Ridderschap van Veluwe geschreven, zijn we zo goed geïnformeerd over wat zich daar vóór Deventer afspeelde.

5. In augustus werd de stad ook aan de Overijsselse zijde ingesloten, door de troepen van Rennenberg. Voor Hegeman het sein nu verder op te dringen: hij nam de brug in bezit. Maar eerst op 9 september lukte het zijn mannen de zware houtconstructie van balken en planken in brand te steken. De brand duurde 3 dagen. Op 19 november capituleerde het bezettingsleger. Deventer was vrij. Aan de Hervormingsgezinden werd voor hun godsdienstoefening de Broederenkerk afgestaan. In andere kerken ging de katholieke eredienst normaal door. Er was godsdienstvrede. Die duurde echter niet lang.

In januari verbreidde zich in de stad het bericht, dat niemand minder dan stadhouder Rennenberg naar de spaanse zijde was overgelopen. Groot was de woede en de verontwaardiging. Deventer was opeens weer in gevaar. De woede ontladde zich in een beeldenstorm in alle kerken en kappen. Grote vernielingen werden aangericht. Kostbare kunstschaten gingen verloren. Het eindigde ermee dat de uitoefening van de roomse godsdienst in Deventer verboden werd.

Tot een soortgelijk resultaat kwam het ook in Gelderland. Daar was in 1578 Jan van Nassau, de oudste broer van Willem van Oranje, en een overtuigd calvinist, stadhouder geworden. Hij ijverde ervoor het grote ideaal van zijn broer, de gelijkberechtiging van rooms en protestant, waar mogelijk te realiseren. Zo voerde hij in Nijmegen en Zutphen een verdeling van de kerkgebouwen tussen de gezindten in.

Maar toen hij in 1580 het stadhouderschap neergelegd had, bleek al gauw hoe wankel de compromissen waren. Het liep erop uit, dat de overheid op 29 januari 1582 verbod om elke religie dan de gereformeerde in het openbaar uit te oefenen. Dit gold de steden en het platteland. Zo stond in onze dorpen de reformatie vlak voor de deur.

(D. Lekkerkerker)

Bronnen en literatuur.

- bij 1: J. de Hullu: Bizonderheden over de Hervormingsgeschiedenis van Deventer. Ned. Archief Kerkgesch. 1903.
- bij 2: Rijksarch. Geld. Archief Hof. Brieven van en aan de stadhouder in 1567.
G. Hille Ris Lambers: De kerkhervorming op de Veluwe. Bijlage bl. CCCLXII.
- bij 3: L.J. Rogier: Geschiedenis v. h. katholicisme in noord-nederland in de 16e en 17e eeuw, bl. 241 - 251 (bisdom Deventer).
Acta visitationis Diocesis Daventriensis. Uitgave VMORG 1888.
- bij 4: R. Hardonk: Wolter Hegeman, een gelders krijgsoverste. Bijdr. en Meded. Gelre deel 68
G. van Hasselt: Stukken voor de vaderl. geschiedenis deel III nr. 130
G. Dumbar: Analecta deel III. Memorien Fresinga bl. 66
- bij 5: J. de Hullu: Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Deventer 1578 - 1587 Arch. Aartsb. Utr. deel 41
O.J. de Jong in Geschiedenis van Gelderland deel II Hoofdstuk VI "Kerkgeschiedenis"

Verantwoording foto's.

Blz. 4, 13	Archief gemeente Voorst
Blz. 5, 6, 7 en 9	H. v. Vught
Blz. 15, 16 en 17	J. Borst
Blz. 21	Gemeentelijke archiefdienst Deventer.
